

მაია ღამბაშიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
თბილისი
mgambashidze@gmail.com

მანანა ჭირაქაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
თბილისი
mchirakadze@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: ტერმინოლოგია, ტყავის აღმნიშვნელი ტერმინები, ძველანატოლიური.

ტყავის აღმნიშვნელ ტერმინთა სისტემა და მისი ძველანატოლიური შესატყვისები

1. *ტყავს* – შინაური და გარეული (ნანადირევი) ცხოველის გარესაფარველისაგან გარკვეული ტექნოლოგიით დამუშავებულ ტყავ-მასალას – ადამიანი თავისი ცხოვრების უადრესი ხანიდან მოიხმარდა და ამიტომ, ბუნებრივია, რომ მსოფლიოს ყველა ენაში ტყავისა და ტყავეულის თემასთან დაკავშირებული ტერმინოლოგია ძირითადი ლექსიკური ფონდის ერთ-ერთი უძველესი ფენაა და ლექსიკური უნივერსალიის კატეგორიას განეკუთვნება. შესაბამისად, *ტყავის* თემასთან დაკავშირებული ტერმინოლოგია ყოველ ცალკეულ ენაში მისი შემქმნელი და მომხმარებელი საზოგადოების ისტორიის გარკვეულ ეტაპს ასახავს, ხოლო კონკრეტულ ენებს შორის გამოვლენილი ლექსიკური შესატყვისობანი და სემანტიკური პარალელები მოცემული ენების მატარებელ საზოგადოებათა კულტურული კავშირების მაჩვენებელია. მაგალითისათვის დავასახელოთ, ერთი მხრივ, ქართველურ ენათა დონეზე დადგენილი ტერმინი *ტყავი/ტკოვი* და მისგან ძველბერძნულში შეთვისებული $\kappa \acute{\omega} \nu \sigma$ (გამყრელიძე 1984:908-909), ხოლო, მეორე მხრივ, ტყავ-ბეწვის აღმნიშვნელი საკრალური მნიშვნელობის ქართული ტერმინი *საწმისი* (<წმედ-ს/წმიდ-ა).

ჩვენი წერილის მიზანია ტყავის, ტყავეულისა და მეტყავეობის ქართულ ტერმინთა სისტემის ონომასიოლოგიური ანალიზი და მისი შესატყვისების მოძიება ძველანატოლიურ ტექსტებში.

2. ქართველურ ენათა ლექსიკოგრაფიული ტრადიციის მიხედვით ლექსმა *ტყავი* (/ტუფ/ტკებ/ტყებ) მოიცავს შემდეგ მნიშვნელობებს:

გარესაფარველი: მცენარისა (ქერქი, კანი, ფუტი, ნაჭუჭი, ხეჭბი, ჭაჭა, ქუჩუბო, ჭოტი, ქერქეჭანა); ცხოველისა (ტყავი, ტყავ-ბეწვი); ადამიანისა და ფრინველისა (კანი); თევზისა და ქვეწარმავლისა (ქეცედი-კეც-ტყავი/კეცოვანი და ჩვილ-კეცი, ქიცვი).

ცხოველის ბალნისანი საფარველისაგან (ტყავ-ბეწვისაგან) ან დამუშავებული (გამოქნილი), ტყავისაგან დამზადებული სამოსელი:

ა) *ტანსაცმელი* (ტყაპუჭი, ტყავკაბა/ტყებიშკაბა, საკუხი – ტყავნი ბეწვ-კეთილნი; ტყებში ჭელეფი, ტკები გოწკიმუ), ქეჩხო – ცხვრის დამუშავებული ბეწვიანი ტყავის მოსასხამი;

ბ) *ფეხსაცმელი* (მაშია, წულა, ჩუსტი, ქალამანი, სანდალი, მოგვი, ჩაფულა, კანჩაფულა, წანგი, ქოშ, ტყებერა – დამუშავებული ბეწვიანი ტყავისაგან შეკერილი საზამთრო ფეხსაცმელი);

თოკი, ძაფი (ღვედი, თასმა, საბელი, ხრალი, ქერელი, აფსკი, ტოილო, ქურთილი/ქურთენი, ტკეჩი, კანისთოკი);

ცხენის სამშვენისი - საფარავი (ქეჯიმი);

იარაღი (ტყავის ფარი/ტყებში ფორი, მათრახი);

ჭურჭელი (ტკეც/კეც, ტკეჩი, ქაცი-გუდა, ტომსიკა, რუმბი, ტიკი, აბგა, ჩანთა, ქისა);

საკვები (ქერენჭი-პურის, მჭადის ქერქი, ტკე - ბადექონი მუცლისა);

ხელოსანი (ტყავისმხვეველი, ტაბალი, დაბალი, მთრიმლაგი, მეტყავე, ჩაფულაჯი);

ტყავმასალა (თალათინი, ნატი, მეში, შოლტი, სამოგვი, ქეჩხო-ცხვრის დამუშავებული, ბეწვიანი ტყავი, წიგნის ტყავი, ლანჩა);

ამას გარდა, „ტყავ“ ფუძით იწარმოება რამდენიმე შინაარსობლივად ახლომდგომი ზმნა: გატყავება, გადატყავება, ტყებში მიკონწყუმა, ტყებში მიკონფუა, ტყებში მიშაჭალა, ტყებში ჩხაბაკუა, ტოლუა – რქებით დაბმა საქონლისა... და ზედსართავები: გაძვალტყავებული, ტყებ დო ძვალი, ტყებუჩა, ტკოცორო, ტკებელ, ტურე ტყაბერელი, ტუფელა, ტურუბია, ტყებერა, ტყავიერი და მისთ. (ორბელიანი 1965:301, 432; აბულაძე 1973:447; ჩუბინაშვილი 1986:596; ქობალია 2010:606; თოფურია, ქალდანი 2000:717; თანდილავა 2013:756; ქაჯაია 2002:42 და სხვ.).

როგორც გამოჩნდა, სალიტერატურო ქართულის ტყავის შესახებ არსებულ ტერმინთა სისტემაში ძირითადად ნასესხები ლექსიკა მკვიდრობს, ხოლო ზანურსა და სვანურში უპირატესად *ტყავ* და *ქერქ* ფუძიანი ლექსიკა ბატონობს. ამ ზედაპირული დაკვირვებითაც კი შეიძლება გარკვეული ეთნოკულტურული სურათის წარმოდგენა, თუმცა, ამჯერად ამ თემაზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ და ძველანატოლიურ ტექსტებში დადასტურებულ ლექსიკურ მონაცემებს მივაპყრობთ ყურადღებას:

3. ტყავის აღსანიშნავად ხეთურ ტექსტებში ვხვდებით შემერულ ტერმინს – KUŠ *ტყავი, კანი, ბეწვი*, რომელიც გამოიყენება ტყავეულის, საკუთრივ, ცხოველის ტყავისა და მისგან დამზადებული საგნების აღსანიშნავად.

ხეთური წყაროების დამუშავებისას, როგორც მოსალოდნელი იყო, აღმოჩნდა, რომ ლექსემა *ტყავი* (KUŠ), მცირე გამოწვევის გარდა, გვხვდება მხოლოდ შინაური ცხოველების: ძროხის, ცხვრის, თხის (მესოპოტამიაში აგრეთვე ღორის) ტყავეულის – ბეწვ-ტყავისა და შიშველი (უბეწვო, ბეწვგაცილილი) ტყავის – აღსანიშნავად.

ხეთური წერილობითი წყაროები, ქართულისა და მრავალი სხვა ენის მსგავსად, ლექსიკურად განასხვავებს: 1. *ტყავსა* (KUŠ) და 2. *კანს* (miluli-, maluli-, melu[li] – *კანი*; ^{KUŠ}laplai- – „სხეულის რაღაც X ნაწილი“; ხეთ. ^(UZU)išḫunauwar/აქად. ^{KUŠ}MATNU – „მყესი“.

ტყავის ლექსიკა ხეთური ტექსტების მიხედვით:

- KUŠ.GUD – „ძროხის ტყავი“;
- KUŠ.UDU – „ცხვრის ტყავი“;
- KUŠ.MÁŠ.GAL – „დიდი თხის ტყავი“;
- KUŠ.UZ₆ – „ნეზვი თხის ტყავი“;
- KUŠ.UZ₆ GE₆ – „ნეზვი თხის შავი ტყავი“ (გვხვდება აგრეთვე SÍG.UZ₆ GE₆ – „ნეზვი თხის შავი ბეწვი“);
- KUŠ.UZ₆ BABBAR – „ნეზვი თხის თეთრი ტყავი“ (გვხვდება აგრეთვე SÍG.UZ₆ BABBAR – „ნეზვი თხის თეთრი ბეწვი“);
- KUŠ.SA₅ – „წითელი (ფერის) ტყავი“;
- Šuppa KUŠ.HI.A.-ya – „წმინდა ტყავები“;

წარმოდგენილი მასალის მიხედვით, ცნება *ტყავის* ლექსიკური მახასიათებელია: ცხოველის სახეობა, ფერი და განსაზღვრება „წმინდა/სუფთა“.

ტყავის დამუშავების აღმნიშვნელი ლექსიკა ხეთურ ტექსტებში:

ა. $^{KU\dot{S}}DU_8.\dot{S}\dot{U}.A$ – ტყავის (რაიმე X) სახეობა, „დამუშავებული ტყავი“ (საინტერესოა, რომ არსებობს აგრეთვე $^{NA4}DU_8.\dot{S}\dot{U}.A$, რაც კვარცს, „მთის კრისტალს“ ნიშნავს).

ბ. $(^{KU\dot{S}}/UZU)MA\dot{S}KU$ – ტყავის რაიმე X სახეობის აღმნიშვნელი აქადური ტერმინი. საგულისხმოა, რომ ხურიტულ ენაში გვხვდება იმავე $MA\dot{S}KU$ ფუძით შედგენილი, ადამიანის პროფესიის აღმნიშვნელი სუფიქსი $-huli-L\dot{U} MA\dot{S}KU-huli$ (რიხტერი 2012:247). სავარაუდოდ, რადგან $MA\dot{S}KU$ -ს „ხორცის“ აღმნიშვნელი UZU -ც ერთვის, შესაძლებელია, რომ $MA\dot{S}KU$ ყოფილიყო ტყავიანი ხორცის ნაჭერი, რომელსაც $L\dot{U} MA\dot{S}KU-huli$ ამუშავებდა, სავარაუდოდ, მზარეული, ან–სალახი.

ხეთური წერილობითი წყაროებიდან ვიცნობთ ტყავის დამუშავებასთან დაკავშირებულ ხელობის აღმნიშვნელ ორ ტერმინს:

1.1 $\dot{E}PI\dot{S}^{KU\dot{S}}E.SIR$ – *მეწაღე*

1.2. $L\dot{U}A\dot{S}GAB$ – *დაბალი*. ზოგი მეცნიერი ამ ტერმინს „მეწაღის“ მნიშვნელობასაც ანიჭებს. ხეთური ტექსტები *მეწაღისა* და *დაბალის* პროფესიებს ერთმანეთისგან განასხვავებს. ამის დასტურია ე.წ. „მეფის განზავის მითითებების“ ტექსტი, რომელშიც ისინი ერთდროულად, ერთმანეთის გვერდით გვხვდება და რიტუალში ცალ-ცალკე მითითებები ერთვის. ასევე საინტერესო უნდა იყოს იმის აღნიშვნა, რომ არსებობდა *ფარის დაბალიც* – $A\dot{S}KAP AR\dot{I}TE$.

ქართულ ენაში ტყავის აღმნიშვნელ ლექსიკასთან დაკავშირებით მოგვეპოვება ხელობის აღმნიშვნელი ტერმინები: *ხარაზი*, *მეწაღე* და *დაბალი*. აქედან – *ხარაზი* და *მეწაღე* მხოლოდ ფეხსაცმლის, „წა/უღას“ ხელოსანს ეწოდება, ხოლო ტერმინი *დაბალი* ზოგადად, „ტყავის დამამუშავებელს“ აღნიშნავს. (შდრ. „ტყავის მხეველი“) ეს უკანასკნელი ტერმინი ქართულში არაბული ენიდანაა შემოსული. შუა საუკუნეებში მისი სინონიმი იყო – *მეპრატაკე*, რაც სიტყვასიტყვით „ცხვრის ტყავის გამკეთებელს“ (დამამუშავებელს) ნიშნავდა (შდრ. „და იყო იგი მრავალ დღე დადგრომილ იოპეს შინა სიმონ მეპრატაკისა თანა“ (საქმენი 2000:9:43) .

ხეთურ ტექსტებში ტყავის დამუშავების ტექნოლოგიის აღწერა, სამწუხაროდ, არ გვხვდება, ამიტომ არ ვიცით, როგორი სახის ტყავს იყენებდნენ მეწაღეები და დაბაღები სხვადასხვა სახის ნივთის დასამზადებლად, ბეწვიანს, გაპარსულს, გამოქნილსა თუ ხამს.

ტყავის დამუშავებასთან დაკავშირებით ქართველურ ტერმინთა სისტემაში გვაქვს *ტყებერა* – დაუმუშავებელი (გამოუქნელი) ტყავის-

გან შეკერილი ბეწვიანი საზამთრო ფეხსაცმელი (თოფურია, ქალდანი 2000:721) და *ქეჩხო* – ცხვრის გამოქნილი, ბეწვიანი ტყავის სამოსელი (ორბელიანი 1966:305).

ტყავის ლექსიკის სემანტიკური ჯგუფები ფუნქციის მიხედვით ხეთურ ენაში *ტყავის* ტერმინოლოგიაში ფუნქციის მიხედვით შეიძლება გამოიყოს შემდეგი სემანტიკური ჯგუფები: *სამოსელი*, *ჭურჭელი*, *საგებელი*, *ცხენის აკაზმულობა*, *იარაღი*.

ყურადღებას გავამახვილებთ იმ სემანტიკურ ჯგუფებზე, რომლებშიც ქართულ ენაში არსებულ შესაბამის ტერმინებთან მსგავსებას ვხედავთ.

1. *სამოსელი*

1.1. *ტანსაცმელი*

ტყავისგან ხეთები იშვიათად იკერავდნენ ტანსაცმელს, ერთადერთი, რაც შეიძლებოდა მისგან ჩასაცმელად გამოეყენებინათ, იქნებოდა ალბათ *ტყაპუჭი*, რომელსაც შიგნიდან დათბილული სარჩული უნდა ჰქონოდა, სავარაუდოდ, თექისა ან რამე მსგავსი თბილი ნაჭრისა.

1.1.1. (TÚG/KUŠ) kapartašamna-/ kapittašamna-

ეს ცნება, როგორც ჩანს, ლუვიური წარმოშობისაა და, სავარაუდოდ, ტანსაცმლის სახეობას აღნიშნავს, ვინაიდან ახლავს ტანსაცმლის აღმნიშვნელი TÚG. არ არის გამორიცხული, რომ იგი „მოსასხამს“ (იგულ. „ფართო მოსასხამს“) ნიშნავდეს, გამომდინარე იქიდან, რომ gaparta – ხეთურად თავგს, დამურას ნიშნავს, შესაბამისად, (TÚG/KUŠ) kapartašamna – შესაძლებელია „დამურასებრი“ მოსასხამი იყოს (შდრ. ძველქართული *ფრთეტყავი* - „მდამიობი“, აბულაძე 1973:447).

1.1.2. (TÚG/KUŠ) kuwarwašu – სამოსელის რაღაც X სახეობა.

1.2. *ფეხსაცმელი*

აღსანიშნავია, რომ „ფეხსაცმელთან“ დაკავშირებული ყველა სახის ტერმინი ძველი მსოფლიოს თითქმის ყველა ენაზე ერთი მოდელის მიხედვითაა შექმნილი: ა) ლექსიკური კავშირი სემანტიკურ ველებთან – „ფეხი“/ „საფუძველი“/ „ძირი“/ „მიწა“; ბ) ფეხსაცმლის სახელწოდება ან მრავლობითი რიცხვის ფორმითაა გადმოცემული, ან სიტყვის ძირია გაორმაგებული: შუმ.^{KUŠ}E.SÍR^{MEŠ}; აქად. *ŠĒNU(M)*; ძვ.

ეგვიპტ. *tebtēbi*; ხათ. *šepšep* (აქად. *ŠEPU* „ფეხი“); მიკენ. *pedila*; ძვ. ბერძნ. Πένδιον და ა.შ.

რაც შეეხება „ფეხსაცმლის“ ხეთურ სახელწოდებას, ტექსტებში იგი გადმოცემულია შუმერული იდეოგრამით ^{KUŠ}E.SIR. მიუხედავად იმისა, რომ ფორმას ხეთური მრ. რიცხვის ფონეტიკური კომპლემენტი -*uš* ერთვის, მისი ხეთური შესატყვისი დღემდე უცნობია.

ჩვენი ვარაუდით, ხეთური შესატყვისი „ფეხსაცმლისა“ შესაძლებელია, ძვ. ბერძნულის მსგავსად, მომდინარეობდეს *pat*-ძირიდან, რაც ხეთურად „ფეხს“, „ძირს“ ნიშნავს: შდრ. *πένδιον* „ფეხსაცმელი“ < *πένδι* „მიწა“, „ძირი“. ასევე დასაშვებია ვარაუდი, რომ ხათურის მსგავსად, ხეთურშიც ფუძეგაორკეცებული *šepšep* გამოიყენებოდა.

ტექსტების განხილვისას შესაძლებელი გახდა გამოგვეყო ფეხსაცმლის აღმნიშვნელი ტერმინების რამდენიმე ჯგუფი რაოდენობის, როგორობისა და წარმომავლობის მიხედვით:

1.2.1.1. რაოდენობა

- ა) ^{KUŠ}E.SÍR: „ფეხსაცმელი“;
- ბ) ^{KUŠ}E.SÍ[R].MEŠ/ ^{KUŠ}E.SIR^{HLA}/ ^{KUŠ}E.SÍR-*uš*: „ფეხსაცმელები“;
- გ) *TÁ-PAL* ^{KUŠ}E.SÍR: „წყვილი ფეხსაცმელი“;
- დ) ^{1NU-TUM} ^{KUŠ}E.SI[R]: „ფეხსაცმლის ერთი კომპლექტი“;

1.2.1.2. მარჯვენა-მარცხენა

- ა) ^{KUŠ}E.SÍR GÜB-la-az: „მარცხენა ფეხსაცმელი“;
- ბ) ^{KUŠ}E.SÍR ZAG-na-az: „მარჯვენა ფეხსაცმელი“;

ხელთა გვაქვს „დაბადების რიტუალის“ საინტერესო ტექსტი, რომელშიც ერთმანეთისგან ლექსიკურად (ტერმინულად) განხვავებულია მარჯვენა და მარცხენა ფეხსაცმელი: ბეზიქალი ჰყვება ამბავს, თუ როგორ განრისხდა ღვთაება ანცილი და როგორ ჩაიცვა მარცხენა ფეხსაცმელი მარჯვენაზე, ხოლო მარჯვენა – მარცხენაზე. ასევე ექცევა იგი ტანსაცმელსაც – კაბისწინა, ორნამენტიან მხარეს აბრუნებს უკან, ხოლო უკანა, უორნამენტო მხარეს – წინ. ცხადია, რომ ფეხსაცმლისა და ტანსაცმლის შებრუნებას საკრალურ-რელიგიური მნიშვნელობა ენიჭებოდა, ძველ წინა აზიაში ყველაფერი, რაც მარჯვენაა, წინა მხარეა, თეთრია, სუფთა, წმინდა, სწორი და მართალია, ხოლო, რაც მარცხენაა, უკანა მხარეა, შავია, ბნელი, უწმინდური, არასწორი და ტყუილია. ამ ვითარების პარალელად შეიძლება ვივარაუდოთ მეგრული

იდიომი *ტყებში კვარჩხიშე მუკონწყუმ* – „ტყავის უკულმა გაძრობა“ – დასჯის სახეობა, მუქარა (ქობალია 2010: 606).

1.2.1.3. სქესი

ა) $KU\check{S}E.SIR L\acute{U}^{LIM}$: – „კაცის ფეხსაცმელი“;

ბ) $KU\check{S}E.SIR^{HIA} SAL^{II}$: – „ქალის ფეხსაცმელი“;

1.2.1.4. ფერი

ა) $KU\check{S}E.S\acute{I}R BABBAR^{TIM}$ – „თეთრი ფეხსაცმელი“;

ბ) $KU\check{S}E.SIR GE_6$ – „შავი ფეხსაცმელი“;

გ) $KU\check{S}E.SIR^{HIA} SA_5$ – „წითელი ფეხსაცმელი“;

1.2.1.5. ოქრო-ვერცხლი

ა) $KU\check{S}E.SIR^{HIA} GU\check{S}KIN / KU\check{S}E.SIR GU\check{S}KIN GAR.RA$ – „ოქროს ფეხსაცმელები“ / „ოქროთი გაწყობილი ფეხსაცმელი“;

ბ) $KU\check{S}E.SIR K\acute{U}.BABBAR$ – „ვერცხლით გაწყობილი ფეხსაცმელი“;

1.2.2. ფეხსაცმლის ფორმა

ა) $(KU\check{S}E.SIR) i\check{s}tappant$ – „დახურული ფეხსაცმელი“ (სავარაუდ. „ჩექმა, წაღა“. როგორც ჩანს, ამ ტერმინის საპირისპიროდ უნდა ყოფილიყო აგრეთვე ცნება – „ღია ფეხსაცმელი“, ანუ „სანდლები“, მსგავსად შუამდინარული ტექსტებიდან ცნობილი ფორმებისა: შუმ. $KU\check{S}E.S\acute{I}R \acute{E}.BA.AN$ /აქად. $\check{S}\acute{E}NU(M) / ME\check{S}\acute{E}NU(M)$ „სანდლები“).

ბ) $KU\check{S}E.SIR QA-DU^{KU\check{S}}MAR-\check{S}UM$: „ღვედიანი ფეხსაცმელი“ (რელიეფზე გვხვდება გამაშებთან ერთად (შდრ. ხეცსურული პაჭიჭები);

გ) $KU\check{S}E.SIR za-az-za-p\acute{i}-i\check{s} TUR-u\check{s}$: „პატარა , რაღაც X დეტალიანი ფეხსაცმელი“;

1.2.3. ფეხსაცმლის სადაურობა

ა) $KU\check{S}E.SIR \check{S}A 2^{URU}x[o-]pu-ra$: „ქალაქ ...X..(ი)..ფურას ფეხსაცმელი“;

ბ) $[KU\check{S}]E.SIR \check{h}attili$ –: „ხათური (ჭვინტინი ფეხსაცმელი)“ (ამის შესახებ იხ. ღამბაშიძე 2013:103-115).

1.3. სამოსლის ატრიბუტიკა

1.3.1. $T\acute{U}G/KU\check{S}E.\acute{I}B = (KU\check{S}/T\acute{U}G)E.TUM = (KU\check{S}/T\acute{U}G)GURU_{21}$ – „ქამარი“;

1.3.2. $KU\check{S}MAR\check{S}UM = TA\check{H}AP\check{S}U$ – სავარაუდოდ, „თასმა“ (მოგვეპოვება ქსოვილისაც);

1.3.3. $KU\check{S}na-a \cdot m[e...]$ 1: „ტყავის რაღაც X ნივთი“;

რაც შეეხება *თავსაბურავს*, ტყავის ლექსიკის კუთვნილი ამ შინაარსის ტერმინი არ მოგვეპოვება. როგორც ჩანს, ხეთები თავსაბურავს (რელიეფებიდან ცნობილ *წოწოლა ქუდეზს*), ძველი ირანის მსგავსად, თექისგან ამზადებდნენ.

2. ჭურჭელი

დანიშნულების მიხედვით „ჭურჭელი“ განასხვავებს *თხევადისა და მყარი საგნების* სატევს. თხევადი შეიძლება იყოს: წყალი, ღვინო, ზეთი; მყარი – მარცვლეული (ფქვილი, ხორბალი), ძვირფასეულობა, ხელსაწყოები და ა.შ.

2.1.1. ^{KUŠ}gazziga – „თულუხი, ტიკი, რუმბი“ (წყლის/ზეთის და ა.შ. ჩასასხმელად);

2.1.2. ^{KUŠ}laggašda – „ტომარა, ტომსიკა, ჩანთა, აბგა (ფქვილის/მარცვლეულის ჩასაყრელად);

2.1.3. ^{KUŠ}A.GÁ.LÁ – „ტყავის აბგა, ტომარა, ხურჯინი“;

2.1.3.1. ფორმოზოგი დახასიათება (განსხვავდება ზომით და ფერით):

ა) ^{KUŠ}A.GÁ.LÁ Ú[-NU-UT]^(?) – „ტომარა, სადაც ინსტრუმენტები აწყვიტა“;

ბ) ^{KUŠ}A.GÁ.LÁ 25 AN.BAR an-da – „ტომარა, სადაც 25 რკინის ზოდი დევს“;

გ) ^{KUŠ}A.GÁ.LÁ TUR ^{NA4}ZA.GI – „პატარა ტომსიკა, სადაც ლაქვარდის ქვა დევს“;

დ) ^{KUŠ}A.GÁ.LÁ BABBAR wa-al-li-iš LÚGUD – „თეთრი, მოკლე ტომარა, რომელშიც შალის ნაჭერი დევს“.

2.1.3.2. ფუნქციით მარკირებული:

ა) ^{KUŠ}A.GÁ.LÁ ŠA ^{LÚ}KAR-TA[P-PI] – მხედრის ტყავის ჩანთა;

ბ) ^{KUŠ}A.GÁ.LÁ TA-HAP-ŠI – ცხენის ხურჯინი (ფალანი?);

გ) ^{KUŠ}A.GÁ.LÁ TA-HAP-ŠI pí-tu-la-aš- ცხენის ყულფიანი ხურჯინი.

2.1.4. ^{KUŠ}halaliya – „ქისა, ოქროს (მადნის ნატეხების) შესანახი ტომარა, აბგა“

2.1.5. ^{KUŠ}DÜG.GAN – „აბგა, (სხვადასხვა დანიშნულების) ჩანთა, ტომსიკა, ქისა, საფულე“

2.1.6. (^{KUŠ})kaluha – „ტყავის ტომსიკა“

2.1.7. ^{KUŠ}kurša – „საწმისი“

როგორც ვიცით, სიტყვა *საწმისი* ქართულ ენაში დაკავშირებულია „წმენდასთან, დაწმენდასთან“. იგი უკავშირდება, უპირველეს ყოვლისა, „ოქროს საწმისს“, ანუ ვერძის ტყავს, რომლითაც ძველ კოლხეთში (და, როგორც ჩანს, მთელ დასავლეთ საქართველოში) მდინარეში „დაწმენდნენ“ ოქროს: ვერძის ტყავს ჩააფენდნენ მდინარეში იმ ადგილას, სადაც ოქრო იყო მოსალოდნელი. ბეწვიანი ტყავი იკრავდა ოქროს მარცვლებს. შემდეგ ამ ბეწვს გააცლიდნენ ოქროს და აგროვებდნენ. სწორედ ამიტომ გამოისახება ვერძის ტყავი ოქროსფრად და ამიტომაც ეწოდა მას „ოქროს საწმისი“. როგორც ჩანს, ოქროს მოპოვების ეს წესი მხოლოდ საქართველოში კი არა, მის სამხრეთით მდებარე მეზობელ ქვეყნებშიც უნდა ყოფილიყო გავრცელებული. ცნობილია ხეთური რიტუალი, რომელიც უკავშირდება ხეთების ღვთაება თელიფინუსა და პარალელს პოულობს ოქროს საწმისის რიტუალთან.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ერთი მეგრული გამონათქვამი: „ტყებიშჩხაბაკუა“ – „ტყავისგახმოზა“ ანუ, შესაწირის, ზვარაკის ტყავის გაფენა ხეზე“ (ქობალია, 2010:606), რომელიც, გარკვეულწილად ეხმიანება საწმისის თემას.

3. საგებელი

3.1. ^{KUŠ}NÍG.BĀR – „ფარდაგი“, „ფარდა“;

ახლახან ქართლში, კერძოდ, იგოეთში აღმოჩენილი 120 სამარხის თითქმის ყველა მიცვალებული ტყავშია გახვეული და იქვე დადასტურდა ბრინჯაოს სამაჯურებზე ქსოვილის ნარჩენები. როგორც ჩანს, ეს არის კოლხური დაკრძალვის წესი. რაც შეეხება ხეთებს, ისინი მიცვალებულს ჯერ წვავდნენ, შემდეგ ძვლებს ახვევდნენ სელის ქსოვილში – ^{GADA}kazzarnul და დაკრძალვის მრავალდღიანი რიტუალის დასასრულს ფიტულის თანხლებით მარხავდნენ. ეს მოგვაგონებს სამეგრელოში დღემდე შემორჩენილ რიტუალს – მიცვალებულის გამოსახულების თანხლებით დაკრძალვას. ამასვე ეხმიანება მეგრული იდიომი *ტყებიშ მიშაჭალა* – „ტყავში ჩაკერება“, რაც მიცვალებული მამაკაცის ტყავში გახვევასა და ხეზე შემოდებას გულისხმობდა, ხოლო გადატანითი მნიშვნელობით – წყევლას (ქობალია, 2010:606).

4. ცხენის აკაზმულობა

- 4.1. ^{KUŠ}annanuzzi – „სადავე“;
- 4.2. ^{KUŠ}ELTUHHU – „შოლტი“, „მათრახი“;
- 4.3. ^{KUŠ}gazzimuel – აკაზმულობის რაღაც X ნაწილი;
- 4.4. ^{KUŠ}huša – აკაზმულობის რაღაც X ნაწილი;
- 4.5. ^{KUŠ}IGI.TAB.ANŠE – „თვალსაფარი“;
- 4.6. ^{KUŠ}KA.TAB.ANŠE – „ლაგამი, პირსაფარი“;
- 4.7. (^{KUŠ}/SÍG)išmeri – „აღვირი“;
- 4.8. ^{KUŠ}IN-NU – აკაზმულობის რაღაც X ნაწილი;
- 4.9. ^{KUŠ}taruša – აკაზმულობის რაღაც X ნაწილი;
- 4.10. ^{KUŠ}KAPILU – „ასალი“

5. იარაღი

აქტიური (უშუალოდ იხმარება ბრძოლაში) და პასიური (დამხმარე ატრიბუტი ბრძოლისას).

5.1.1. ^{KUŠ}A-RÍ-TUM – „ფარი“;

- ა) *ARITU KASPI* – „ვერცხლის ფარი“;
- ბ) *ARIATHURAZI* – „ოქროს ფარები“;
- გ) *ARIAT ERÍ* – „სპილენძის ფარები“;
- დ) *ARIATE KABBUTATE* – „მძიმე ფარები“;
- ე) *BĀB ARITUM* – „ფარის კარი/კარიბჭე/ჭიშკარი“;
- ვ) *DUMU LU ARIT* – „ფარის მატარებელი“;
- ზ) *MUL ARITUM* – „პლანეტა ვენერა“;

როგორც ჩანს, ძველანატოლიური ფარი, ქართული ფარის მსგავსად, ტყავისა იყო, რომელიც გადაკრული იყო ტირიფისგან (*HILĒPU*) დაწნულ რკალზე (შდრ. ზევსის ფარი ეგიდა – ჰეფესტოსის მიერ სპილენძისაგან გამოჭედილი ფარი, რომელზედაც ზევსმა თავისი გამზრდელი თხის – ამალთეას – ტყავი გადაჭიმა და მედუზა გორგონას თავი მიაკრა. ძვ.წ. მე-6 საუკუნიდან ეგიდა იყო ათენას ატრიბუტი). ფარს ამზადებდა *ფარის დაბალი* – *AŠKAP ARĪTE*. აღსანიშნავია, რომ ტყავის ფართან ერთად ხეთები იყენებდნენ ხის ფარსაც ^{GIŠ}*ARĀTI* (დაწვრილებით იხ. ღამბაშიძე 2010:148). სამწუხაროდ, საქართველოს მსგავსად, არქეოლოგიურად ვერც ძველ ანატოლიაში დასტურდება ასეთი ფარები, თუმცა მეგრულში გვხვდება ტერმინი *ტყეხიშ ფორი* – „ტყავის ფარი“ (ქობაღია 2010:606).

5.1.2. (^{KUŠ})párdug(g)anna – „მშვილდის/შუბის ხალთა“, „ბუდე“, „აბგა“;

საინტერესოა, რომ ვახუშტი ბაგრატიონი ასე ახასიათებს რაჭველებს: „...იმათი ტანსაცმელი დიდად არ განსხვავდება იმერლების ტანისამოსისგან, მხოლოდ ზოგს მათგანს ხშირად ზურგზე დააქვს ცხვრის გუდა ან ხბოს ტყავის ხალთა...“ (ბაგრატიონი 1973).

5.2.1. ^{KUŠÉ.MA.ÚRU.URU/} ^{KUŠ/GIŠÉ.MÁ.URU₅/} ^{KUŠ/GIŠÉ.MÁ.URU₅.URU/} აქად. ^{KUŠ} *ISPA.TU*, ხეთ. *išpa(n)ti-* – „კაპარჭი“ (მზადდებოდა ხისგანაც, სავარაუდოდ, მოწნული ტირიფისგან. გვხვდება აგრეთვე ტერმინი: *MÁ.URU₅.TUR* „პატარა კაპარჭი“).

რომ შევაჯამოთ ზემოთქმული, ვიტყვიტ შემდეგს: ძვ.წ. III-II ათასწლეულების მიჯნაზე ქართველური ეთნოკულტურული სამყარო მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ძველანატოლიურ სამყაროსთან და ყველა ის კულტურული სიახლე, რომელიც ახლო აღმოსავლეთის არეალში ჩნდებოდა, ამ მიღწევათა ამსახველი ლექსიკით ილექებოდა ქართველურ ტომთა ენებში.

ლიტერატურა

აბულაძე 1973 – ილია აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები), თბილისი.

ბაგრატიონი 1973 – ბატონიშვილი ვახუშტი ბაგრატიონი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბილისი.

გამყრელიძე 1984 – Т.В. Гамкрелидзе, Вяч.Вс.Иванов, Индоевропейцы и индоевропейский язык, Тбилиси.

თანდილაძე 2013 – ალი თანდილაძე, ლაზური ლექსიკონი, თბილისი.

თოფურია, ქალდანი 2000 – ვარლამ თოფურია, მაქსიმე ქალდანი, სვანური ლექსიკონი, თბილისი.

ორბელიანი 1965 – სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტ.ტ.IV-I-II თბილისი, 1965-1966.

რიხტერი 2012 – Thomas Richter, Bibliographisches Glossar des Hurritischen, Wiesbaden.

საქმენი 2000 – ახალი აღთქუმაჲ, თბილისი.

ქაჯაია 2002 – ოთარ ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი ტ. 3, თბილისი.

ქობალია 2010 – ალიო ქობალია, მეგრული ლექსიკონი, თბილისი.

ღამბაშიძე 2010 – Maia Gambashidze, Древнеанатолийский щит и

его кавказские параллели, Международная конференция «Археология, Этнология, Фольклористика Кавказа», Тбилиси.

ღამბაშიძე 2013 – მაია ღამბაშიძე, ფეხსაცმლის სახობანი ხეთური ტექსტების მიხედვით, აღმოსავლეთმცოდნეობა, N 2, თბილისი.

ჩუბინაშვილი 1986 – დავით ჩუბინაშვილი, ქართული ლექსიკონი, თბილისი.

Maya Gambashidze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

mgambashidze@gmail.com

Manana Chirakadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

mchirakadze@gmail.com

Keywords: terminology, leather terms, old Anatolian.

The System of Leather Terms and Its Old Anatolian Parallels

Summary

In all languages of the world, lexical units and notions connected with leather are one of the oldest layers of the particular language.

Accordingly, terms connected with the thematic unit “leather” reflect the history and culture of the society that created, manufactured or used it. Consequently, lexical connections between different languages reflect cultural interrelations between the societies using these languages.

This article attempts to show how close the Kartvelian ethno-cultural world was to Anatolian cultures at the turn of the III-II millennia B.C. based on ancient Anatolian lexical data and their correlates in Georgian. Furthermore, any technological innovation in the ancient Near Eastern world was simultaneously reflected in the Kartvelian language and, therefore culture.